

Hva snakket de om på kveldene?

Olav Haraldsson i Rouen
– Dannelsesreisen som endret Norge?

Januar 2023
Bjørn Are Davidsen

Innledning

Norge står foran flere jubileer for hendelser som har bidratt til å forme oss. Neste år feires tusenårsjubileet for kristenretten på Moster 2024, starten på en viktig etappe i humaniseringsprosessen som 250 år senere førte til Landsloven som også har jubileum samme år. Mens disse markerer viktige realpolitiske vedtak, er tusenårsjubileet for Stiklestad i 2030 en mer symbolsk milepæl med en virkningshistorie som på mange måter skapte Norge som nasjon.

Sentralt i begivenhetene for tusen år siden finner vi vikingen Olav Haraldsson. Sammen med biskop Grimkjell innførte han kristenretten på Moster og hans død og senere helgenkåring har formet vår historie og Norge som nasjon fram til vår tid. Var han bare, slik det stadig hevdes, en av tidens mange krigere og voldsmenn som brukte kristendom og kirke som et nyttig verktøy for å få makt? Eller kan han ha sett kristendommen som noe større og dypere? Hvilke impulser og strømninger møtte han? Hva hadde han lært?

Skal vi forstå mer, er den normanniske hovedstaden Rouen viktig. Vi snakker ikke bare om en trygg ankringsplass for vikinger på tokt, men ett av Europas viktigste kulturelle møtesteder på denne tiden.

Rouen ligger strategisk mellom Den engelske kanal og Paris, mot utløpet av Seinen.

Rouen var byen Olav tilbrakte mest tid i. Han overvintret i tjeneste hos hertug Richard II etter toktene i 1012 og 1013, og ble døpt sent 1013 eller tidlig 1014.

Notatet peker på tanker og strømninger Olav kan ha møtt. Vi håper også det kan inspirere til enda mer arbeid med dette i nasjonale og internasjonale forskningsmiljøer foran feiringene i 2024 og 2030.

Hva snakket Olav om på kveldene?

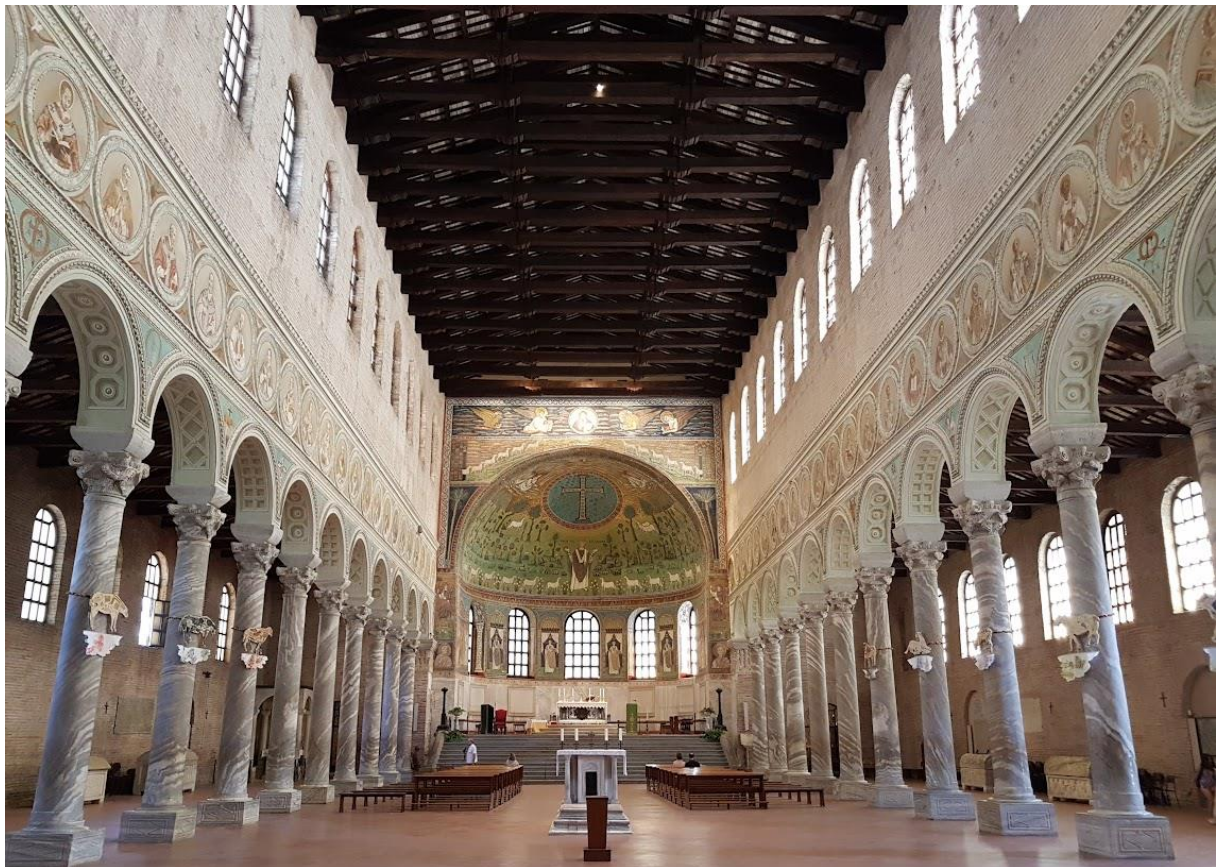
«Om kveldene må de ha blitt traktert med vin og ferskt kjøtt i en hall i de indre gemakker, der faklene kastet et blafrende lys mot tepper med avbildninger av fordums slag og konger. Det ville bli spilt musikk med harpe og sunget, og fortalt heltedikt og historier» (Øystein Morten om Olav i Rouen, s. 66).

Ifølge sagaene blir Olav den hellige døpt i Rouen.

Det er ikke hvilken som helst by. Normannernes hovedstad er Frankrikes nest største. Hundre år før hadde Rollo - Gange-Rolv – etablert seg her da kongen ba ham beskytte innfartsveien til Paris, Seinen, mot andre vikinger.

Og byen er travel: «På markedene kunne man treffe frisere, skotter, daner, irer og engelskmenn, ja, til og med grekere og indere. Og byen hadde en egen jødisk bydel» (Morten, side 65).

Bare London var større av byene Olav hadde sett.

Basilikaen San Apollinare i Classe fra 500-tallet. Foto: Bjørn Are Davidsen

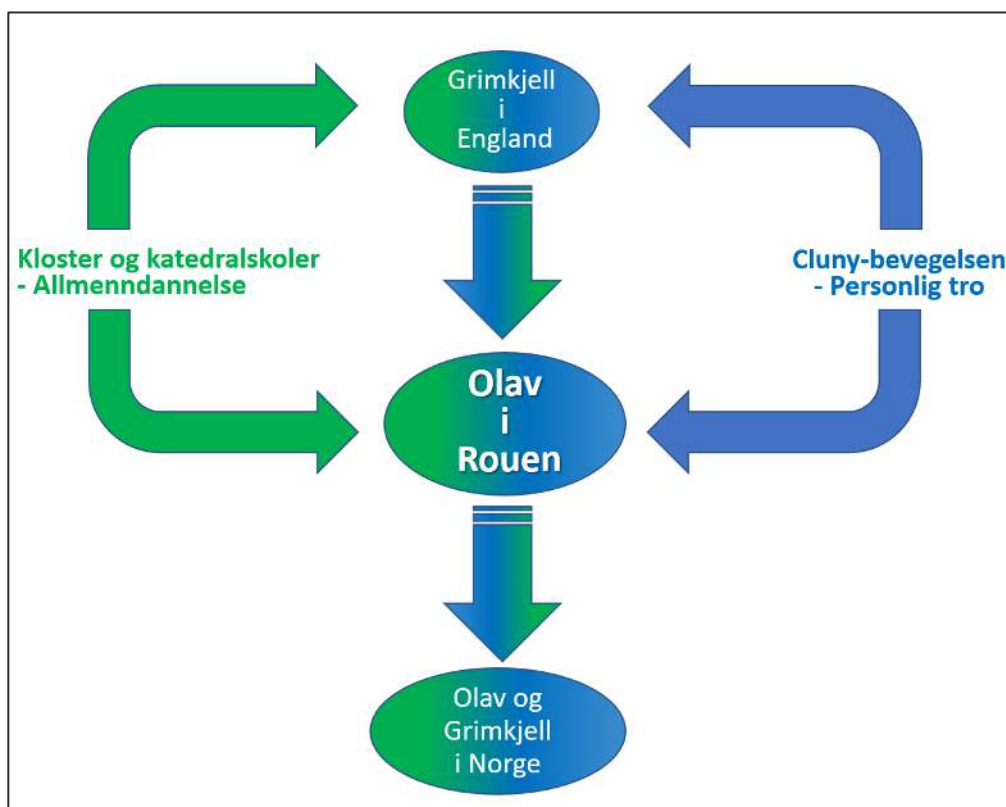
Han kommer midt i en blomstringstid. Katedralen er en seks hundre år gammel basilika, fortsatt preget av vikingenes herjinger. Få år senere bygges den om i romansk stil, senere i gotisk.

Katedralskolen har en bred samling tekster. Lærde fra Irland til India møtes. Det kommer godt med at en som heter Simeon, muligens jøde, kan egyptisk, gresk, latin, syrisk og hebraisk. Dudo skal straks avslutte sitt verk om normannernes historie. Vi har fortsatt juridiske dokumenter han skrev mens Olav var i Rouen.

Byen var en vev av impulser, handel og historie, lærdom og liturgi, mennesker og musikk. Hvem snakket Olav med? Hva lærte han? Hva tok han med seg hjem?

To strømmer

To strømmer fra Frankrike møtes i Rouen. En av dem skal få en keiser til å stå barbert i snøen i tre dager. En annen skaper universitetene.

Hva fanger Olav opp? Hva tar han med seg når han overvintrer i 1013 og 1014?

I lange vinterkvelder var det sikkert mye å si om helter og krig, sjøfart og ølsorter. Men Olav ruslet ikke bare inn katedraldøren og ble døpt. Kildene forteller at han førte samtaler med selveste erkebiskopen, Robert, bror av fyrsten som styrte hele Normandie, hertug Richard II. De må ha snakket om mer enn dåpsritualet. Den nye troen kom med en lang kulturell arv, fra arkitektur til allmenndannelse.

1. Første strøm: Cluny-bevegelsen – Fromhet og kirkereform

Inderlighet, bot og hellig liv er i fokus når klosteret i Cluny i Burgund tidlig på 900-tallet vender tilbake til gamle klosteridealer, inkludert omsorg for fattige. For alle har verdi i Guds øyne. Høyeste ideal er ikke egen eller ættens ære, men ydmykhet, rettferdighet og gode lover.

Vekkelsen sprer seg. Kristi kirke må være verdig sitt kall. Biskoper er hyrder, ikke ulver. Prester skal vie seg til et hellig liv, uten familie. Å kjøpe og selge kirkelige embeder, *simoni*, avvises.

Skal man få gjennomslag, kan man ikke være en kasteball for fyrster. Kirken må kunne styre selv, ikke minst sine egne medarbeidere. Da er det viktig hvem som skal være biskoper. Lenge har deres kunnskap om administrasjon, tekster og juss stått så sentralt i lokalt styre at fyrstene selv har plukket dem ut for å ha kontroll. Nå vil kirken imidlertid ha et tydeligere skille mellom kirke og fyrste. Men da må den bli sterkere. I fravær av soldater, kreves en annen form for makt.

Det skal ta tid, og spisser seg ikke for alvor før med pave Gregor VII i 1073. Han gir seg ikke. Kirken vil selv utnevne biskoper. Fyrstene reagerer. I spissen står ikke en tilfeldig forbipasserende greve. Det merkes når det er den tysk-romerske keiseren Henrik IV, herskeren over ikke ubetydelig områder som Tyskland og Italia, Burgund og Bavaria, som krever at Gregor går av.

Paven har ingen hær. Han svarer med de midler han har. Henrik bannlyses (ekskommuniseres) fra nattverd og andre kirkelige handlinger, og hans undersåtter fritas fra deres troskapsløfte.

At en pave dermed avsetter en keiser, er nytt i historien, selv om det var kjent at biskop Ambrosius hadde fått en romersk keiser til å bøye seg syv hundre år før.¹

Mye står altså på spill. I praksis er nok det som skjer mest symbolsk, selv om vi nå kommer til keiseren nevnt i innledningen, han som står barbert. For det er Henrik IV selv som tar regien når han i 1077 reiser til Canossa der paven er. Det er opplagt en myte at han står uten sko i snøen i tre dager, selv om han etter alt å dømme viser seg foran porten disse dagene i en enkel botsskjorte og ber om tilgivelse. Paven kan ikke nekte når en angrende synder bøyer seg.

¹ Etter opptøyer i Hellas i 390 lot keiser Theodosios drepe syv tusen, av alle aldre og kjønn. I samråd med de øvrige biskoper krevde biskop Ambrosius i Milano, Vestromerrikets administrative sentrum, at keiseren gjorde bot for å få nattverd. Det kunne gått skikkelig galt, men endte med at Theodosios kom i kirken, tok av keiserdrakten og ba om tilgivelse. Muligens syntes Ambrosius det var for billig, for keiseren måtte komme tilbake flere ganger. Ingen hadde våget en slik konfrontasjon før, og det skulle ta tid før det skjedde igjen.

Hendelsen er bakgrunnen for uttrykket *kanossagang*, en ydmykende botsreise. Men Henrik kommer tilbake. Han rykker få år senere inn i Roma og velger en motpave som kroner ham til keiser.

Men nå foregriper vi. Selv om det skjer to generasjoner etter, understreker det kraften i bevegelsen Olav møter. I Rouen viser den seg kanskje mest i det som kalles *gudsfred*, Pax Dei, Treuga Dei.

Vi ser dette først nettopp i Frankrike rundt år 1000. For å motvirke feider og selvtekt samarbeider kirken med fyrstene om fred på kirkens grunn, i fastetid og advent, og fra lørdag kveld til mandag morgen. Man krever løfter og truer med bann for å hindre ødeleggelse av alt fra kirker til veier, husdyr og avlinger, for ikke å si overfall mot ubevæpnede på landeveien.

For å lykkes må kirken appellere til konger og fyrster. Kampen er mot lovløse bander og lokale stormenn. Over tid bidrar det til å verne eiendom og privatliv. Det blir lettere å møtes i fred og vi får frie offentlige rom. Mange landsbyer vokser frem rundt kirkene, i området der gudsfreden gjelder.

Samtidig gir bevegelsen mer engasjement for skjønnhet. Kirkene begynner å fylles med alterkalker i gull, glassmalerier og flerstemt musikk. Vi får broderte veggtepper som Bayeux-teppet fra rundt 1070 om Richard IIs sønnesønn, Wilhelm av Normandies erobring av England.

Normannere samtaler i festlig lag på det 70 meter lange Bayeux-teppet. Fotograf: Bjørn Are Davidsen

Men igjen er vi to generasjoner etter Olav og foregriper historien. Cluny må likevel ha kastet lys over samtaler i Rouen. For Olav vevde gregorianske sanger flere tråder. Domkirken var en annen verden enn blot. Kvitekrists død var sterkere enn Odins liv. Himmelen var ikke evig kamptrening i Valhall – men den gode fred for alle, kvinner og menn, fattig og rik, ung og gammel, kriger og trell.

2. Andre strøm: Lærdomsbevegelsen – en internasjonal møteplass

Lærdomsstrømmen i Rouen springer ut av katedralskolene som opprettes mens Vestromerriket langsomt smuldrer opp. Formelt var siste keiser i vest avsatt i 476, men det romerske senatet og byråkratiet fortsetter i generasjoner.

Den første katedralskolen vi kjenner blir etablert i Spania i 527. Hundre år senere er det minst 20 i Frankrike. I England starter den første i Canterbury i 597, så i Rochester i 604 og i York i 627.

Det er ikke enkelt å holde dem i gang og ikke bare fordi araberne erobrer Spania på 700-tallet. Etter at Vestromerriket gradvis er oppløst i kjølvannet av folkevandringene på 4-500-tallet, har rikene som oppstår svak økonomi.

Lærdomssentra er vanskelig å etablere før fyrstene blir mektigere som Karl den store på 7-800-tallet og senere de tyskromerske keiserne på 900-tallet.

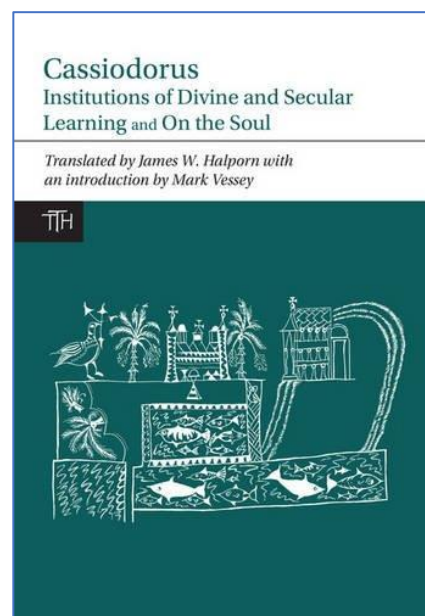
Litt enkelt sagt, har utviklingen tre faser, to av dem er renessanser.

1: Overgangsfasen på 500-tallet

Få behersker både gresk og latin når Vestromerriket gradvis går i oppløsning. I Roma planlegger senatoren Boethius (480-524) å oversette Aristoteles og Platon til latin, men rekker ikke mer av Aristoteles enn hans verk om logikk. Det er dermed den eneste betydelige del av hans tekster som er tilgjengelig i Europa frem til 1100-tallet.

Nyplatonismen setter agendaen, men det man har av Aristoteles leses nøye. Har vestens tenkere kontroll på noe i middelalderen, er det logikk. Det gjaldt også i Rouen, og hvis Olav møtte den, kan han ha følt seg som bøndene i *Erasmus Montanus*.

Kanskje kaster Cassiodorus (485-585) mest lys over hvordan man tenkte. Hans leksikalske verk om sakral og sekulær litteratur viser hvor stor vekt man legger på å koble dem.²

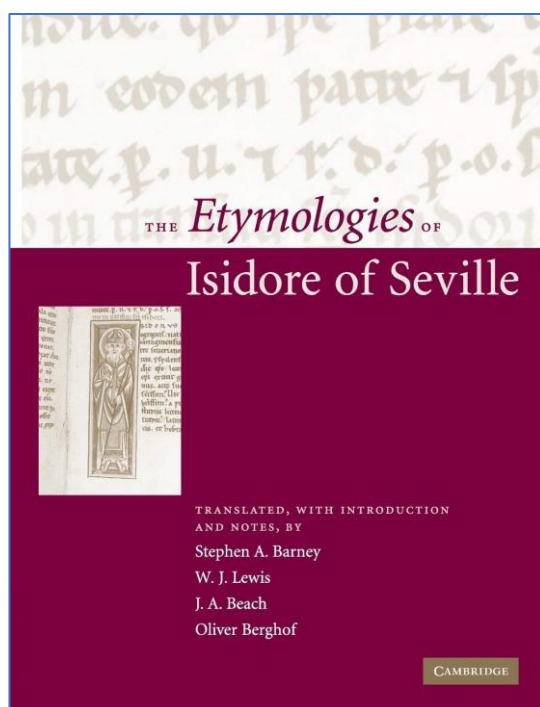

² Likevel kan vi dessverre også i læremidler og populærvitenskap fortsatt finne myten om at kirkens ledere fryktet kunnskap og bl.a. skal ha trodd jorden var flat. Blant oppdaterte studier anbefales Derrick Petersons *Flat Earths and Fake Footnotes: The Strange Tale of How the Conflict of Science and Christianity Was Written into History*, Cascade books 2021 og David Hutchings og James C. Ungureanus *Of Popes and Unicorns: Science,*

Cassiodorus er av flere som former struktur og pensum i katedralskolene, basert på klassiske idealer. Blant det man viderefører er de syv frie kunster, fagene alle frie borgere må beherske. Disse var delt på to nivåer:

- **Grunnleggende** – *trivium* (derav uttrykket triviell) – fagene grammatikk, retorikk og dialektikk (logikk), enkelt sagt språk og argumentasjonslære.
- **Videregående** – *kvadrium* – musikk, aritmetikk, geometri og astronomi, enkelt sagt realfag (musikk handlet mye om forholdstall og harmonier).

Når universitetene vokser frem fra katedralskolene noen generasjoner etter Olav, er disse syv kunstene basis for dem som vil videre og studere teologi, juss eller medisin.

I bibliotekene har man tilgang til mye som er skrevet eller oversatt til latin. Plinius den eldres (23-79 e.Kr.) [37 bind om naturen](#) blir lest i hele middelalderen.

Isidor av Seillas (560-636) [Etymologiae](#) siterer og bearbeider et spekter av antikkens forfattere og naturvitere i 448 kapitler over 20 bind. Som middelalderens mest populære kompendium har det en naturlig plass i Rouens boksamlinger.

Når benediktinerne etablerer det første klosteret i 529 minner mye om antikkens akademier. Man samles om og diskuterer tekster, skriver egne og tar vare på gamle.

Klostrene får betydning på mange områder, som religiøse og administrative sentra, de er drivere av økonomisk vekst og sprer kunnskap. Bøker blir kopiert i skrivestuen, og man underviser for både kirkelige og statlige funksjoner, akkurat som i katedralskolene.

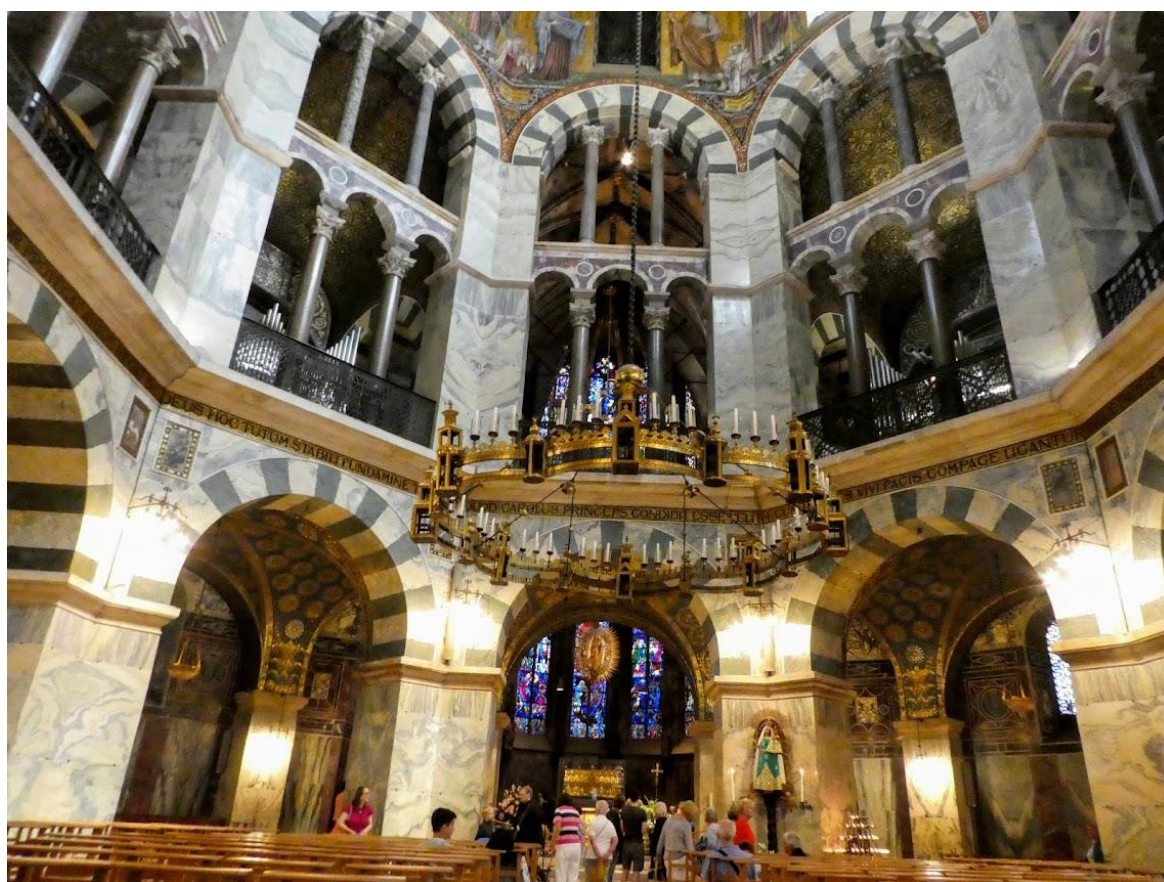
De neste århundrene veksler mellom nedgang og blomstring. I noen faser fornyer man satsningen på lover og lærdom. Historikere ser dem som så viktige at de kalles for renessanser. Vi ser fortsatt spor av fruktene.

2: Renessansen i andre halvdel av 700-tallet (den karolingiske)

Etter 500-tallet gjør invasjon, uro og politisk ustabilitet det stadig vanskeligere å drive skoler i Europa. Når Karl den store (742-814) bygger opp sitt keiserrike, kommer den første av middelalderens store renessanser, inkludert en lærdomsvekkelse som søker tilbake til antikken, i lys av kristen tro og tanke.

Karl samler mange av samtidens lærde, ikke minst inviteres den mest fremtredende, Alkuin av York (735-804), til å lede palassskolen i hovedstaden Aachen.

Karl vedtar også at alle katedraler skal ha skoler for barn og unge som vil arbeide i kirken, etter hvert også i andre virksomheter.

Karl den stores kapell i Aachen, i sin tid det største offentlige bygg nord for alpene. Fotograf: Bjørn Are Davidsen

Noen får enkel opplæring i å lese, synge og telle, andre innføring i alle syv frie kunster. Det understrekes at lærere må ha «viljen og evnen til å lære og et ønske om å undervise». Man gjør det lettere å lese ved å ta i bruk standardiserte små og store bokstaver, minuskler.

Nå etableres skoler i enda flere byer, som Chartres, Paris og Reims i dagens Frankrike, og Liege, Köln, og Magdeburg i Tyskland.

Karl har enda større planer. Han pålegg om allmennskole er dessverre for radikalt til å realiseres. Han lykkes bedre med et prosjekt for å finne og kopiere tekster for å få det beste fra antikken tilbake.

Vi har bevart 6 -7 000 av rundt hundre tusen tekster kopiert på denne tiden. Blant disse er 75 latinske forfattere fra Cicero til Boethius og Martianus Capella. Flere blir sentrale ved katedralskolene – og Cicero er fortsatt pensum i retorikk verden over.

I dag er det lett å undervurdere denne kunnskapen og tenkningen, og hvordan det kan ha vært for Olav å møte den. Kanskje forstår vi noe bedre om vi siterer en senere leder for palasskolen i Aachen, John Scotus Eriugena (800-877).

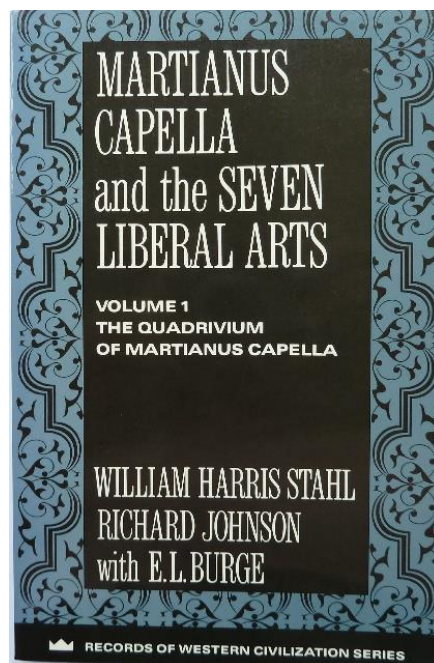
En del av det vi har fra ham lyder overraskende moderne, og ikke bare fordi det bryter med mye av bildet mange har av middelalderen:

«For autoritet kommer av ekte fornuft, men fornuft kommer sannelig ikke fra autoritet. For all autoritet som ikke støttes av ekte fornuft blir ansett som svak, mens ekte fornuft holdes sterk og urokkelig i sin egen kraft og trenger ikke å bli bekreftet av noen autoritet. For det synes for meg som om ekte autoritet ikke er noe annet enn sannheten som er blitt oppdaget av fornuften og skrevet ned av kirkefedrene for at ettertiden skulle bruke det». (Fra *Periphyseon (De divisione naturae) liber primus*, oversatt fra Grant (2001), s. 46).

Hva som gir autoritet, hva som er sannhet og fornuft, er ikke avklart med dette, og diskuteres videre i mange århundrer. Ja, det diskuteres faktisk fortsatt.

Også Karl den stores læremester Alkuin la vekt på dette når han kritiserte keiserens harde forsøk på å undertvinge seg sakserne i nord: «Troen kommer fra viljen, ikke fra tvang». Konger kan tvinge dåpen på alle, men det hjelper ingen til indre tro og tillit. Tvert imot er det misbruk av dåpens sakrament.

Det er altså kjent lenge før Olav at maktbruk ikke nødvendigvis er rett eller godt. Vi vet også fra den anglosaksiske biskop Daniel av Winchester tidlig på 700-tallet at datidens misjon la vekt på å unngå krangler med folkene man møtte, stille gode spørsmål og vise til forbilder.

3: Renessansen i andre halvdel av 900-tallet (den ottonske)

Utover 800-tallet blir Karls rike splittet i tre. Ustabilitet og uro blir igjen dagens orden. Den karolingiske renessansen kveles også av vikingtokter. Seinen er inngangsporten til Paris. I 841 blir Rouen erobret og brent. Også klostre med store boksamlinger som Fontenelle og Saint Denis ved Paris ødelegges. Tusener drepes eller selges som slaver.

I 858 brenner en vikingstyrke under ledelse av Bjørn Jernside og Hasting igjen Fontenelle og inntar klostrene i Paris.

I 876 viser hundre skip seg på ny ved Rouen. De brenner og plyndrer ledet av Gange-Rolv - Rollo. I kjølvannet av dette tilbyr den franske kong Karl, med det ikke spesielt flatterende navnet *den enfoldige*, normannerne området mot at de beskytter hovedveien til Paris, Seinen.

Det virker. Karl er ikke så enfoldig som det høres ut. Normannerne blir en buffer. Seinen gir ikke lenger fri ferdsel for plyndring og rasering. I løpet av første del av 900-tallet er det fred i området.

Vi får en ny renessanse når den tysk-romerske keiser Otto I (912-73) stabiliserer og utvider sin del av Karl den stores gamle rike. Impulsene sprer seg til Frankrike.

Datidens kataloger lister hundrevis av tekster i noen biblioteker, de største har nær 600. Dette blekner mot storbyenes biblioteker i den østromerske og arabiske verden, men i det latinske Europa er bøker tilgjengelige selv på småsteder, om de har et kloster.

Mest sentral er kanskje renessansemennesket Gerbert av Aurillac (946-1003), senere pave Sylvester II. Han skriver om aritmetikk, geometri, astronomi og musikk. Som erkebiskop i Reims, drøyt 200 km fra Rouen, utvider han biblioteket og fornyer katedralskolen.

Gerbert har studert blant kristne i Spania med tilgang på arabiske tekster. Han har kunnskap om alt fra arabertall til astronomiske instrumenter som [astrolabium](#) og [armillarsfære](#) og bruker disse til undervisning og observasjoner.

Armillærsfære. Foto: Bjørn Are Davidsen

Minst tretten av hans elever blir biskoper eller erkebiskoper, fem eller seks blir abbeder ved store klostre, for det mest i Nord-Frankrike (Darlington, side 474).

Vi finner høyst sannsynlig noen også i Rouen når vi nå begynner å høre om en katedralskole i byen.

For byen opplever velstand og stabilitet under hertug Rikard I (932-996) og sønnen Rikard II (963-1026). Årene fra 1000 til 1030 er de mest blomstrende. På nettopp Olavs tid konkurrerer skolemestre om støtte og studenter (de Jong, 2017). Skolen er grunnlagt av ingen andre enn erkebiskop Robert selv, den samme som senere skal døpe Olav.

Rouens fargerike bydel fra middelalderen er vernet av Unesco. Foto: Bjørn Are Davidsen

Rouen trekker til seg lærde fra mange land, særlig Italia. Muligens er Dudo (965-1043) blant dem som kan ha studert under Gerbert, selv om mer peker i retning av katedralskolen i Liege. Når hertugene ber Dudo skrive normannernes historie, er nok ønsket å påvirke, ikke minst ved å vise kontrasten mellom norrøne røvere og kristne fyrster.

Resultatet er et ambisiøst verk som fortsatt studeres med interesse, selv om Dudo hvitvasker fyrstenes fortid og er vel så opptatt av gode historier som god historie.

Samtidig vet vi at det ble skrevet minst to typer tekster i Rouen. Ved siden av Dudos historie finner vi samtidssatirer som refererer til Ovid, antikke satirer og romerske komedier. Ikke uventet koser etterkommere av norrøne seg med saftige historier. Vi vet at man leste Terrence, Juvenal og Ovid (Matlis, side 15).

Interessant nok er en høy andel av tekstene vi kjenner fra Rouen førkristne, flere ganske vulgære og profane. Vi snakker altså enten om en rik katedral med stor bredde av tekster der vi ikke har oversikt over alle, eller så samlet man spesielt på profane. De er uansett så kostbart å ta vare på og kopiere, at de sier mye om interessene i samtiden, hoffet og fyrstefamilien.

Men dette er lenge før Machiavelli. Enten Olav får høre vulgære satirer eller ei, er det god grunn til å tenke at idealene fra Karl den store er blitt løftet frem, i en tett og sterk vev av bygg og bøker, kunst og musikk, lover og lærdom, tro og tillit. En kristen stat skal bygge på lærdom og lover. Målet er den gode fred. Den rettferdige konge styrer med nåde og visdom, sannhet og rettferdighet.

Forskjellen mellom ideal og virkelighet kan være brutal, men det er vanskelig å se Karl den stores visjon om et kristent sentralkongedømme som kun et maktspill.

Det er nok ikke tilfeldig at *Flatøyboka* forteller at Olav kalte sitt kongelige langskip for Karlshöfði, Karlshode, etter selv å ha skåret ut Karl den Stores hode i stavnen.

3. Den britiske lærdomskulturen – Hva har Grimkjell i bagasjen?

Vi vet ikke mye om biskopene Olav har med seg til Norge, men biskop Grimkjell som sammen med Olav fikk vedtatt kristenretten på Moster er fra en rik lærdomskultur på de britiske øyer. Her finner vi lysende skikkelser som Beda den ærverdige (672-735) og han som var så sentral for Karl den store, Alkuin fra York.

Vikinger har i århundrer rasert biblioteker også i England, men katedralskolen ved klosteret i Glastonbury fortsetter. Man leser Bedas skrifter, hans bibelkommentarer og biografier, hans [historie om den engelske kirken](#) og om regnekunst, *computus*, med fokus på å beregne tidspunktet for påske.

Beda er blant de første som tar i bruk tidsregningen basert på Jesu fødsel. Han nøyer seg ikke med å lese Plinius den eldres leksikon, han korrigerer og oppdaterer det i spørsmålet om tidevann.

Grimkjell er ikke bare lærd i de syv frie kunster, han kommer fra en kirke som brenner for reformene fra nettopp Cluny. Dåpshandlinger peker både i retning av at individets valg er viktigere enn ættens, og mot at alle barn, selv trelles, er verdifulle.

Det Olav ikke møter av linjer i Rouen, kan han møte i samtaler med sin biskop, på lange skipsreiser og enda lengre vintere.

4. Hva snakker man om i Rouen på kveldene?

«Det var mye ved kristendommen på 1000-tallet som var dypt imponerende for norrøne mennesker og som appellerte til disse reisende kongene og krigsherrene på søken etter rikdom og makt. Hvitekrists folk hadde bygget de romerske ruinene Olav og folkene hans så på sine reiser, og de uhørt store byene og borgene de beleiret og besøkte. De lagret kunnskap i bøker og samlet svimlende rikdommer i kirker og klostre. Det vitnet om en mektig guddom som var verdt å påkalle» (Tore Skeie, side 147).

Rouen var full av inntrykk. Likevel er det først andre vinter i byen at Olav døpes, og ikke en spontan avgjørelse eller et taktisk valg for å få aksept.

Muligens er det heller ingen dåp, men en stadfestelse av hans barnedåp som noen av sagaene forteller om.

Uansett fører det til samtaler med erkebiskopen, selv om vi aldri får vite alt de snakker om.

Dagens Olavskapel i katedralen i Rouen. Foto: Bjørn Are Davidsen

5. Hva tar Olav med hjem?

Når Olav kommer med biskoper og prester til Norge, er det som mer enn eksperter på bønn og bekjennelser. Han har med seg lærere i juss, astronomi og statsvitenskap. Det er ikke tilfeldig at kristenretten er så sentral ved Moster i 1024.

Kristningen kan forstås som det motsatte av et vikingtokt. På 800-tallet reiste de ut for å plyndre klostrene i Paris. Nå tar de klostrene med seg hjem.

Olav er på mange måter en døråpner. Selv om Håkon den gode er utdannet i Essex på 900-tallet, opprettet han ingen skoler. Heller ikke Olav rekker å etablere noen, men mye tyder på at vi får de første bare en generasjon senere, selv om flere kan ha forsøkt.³

³ Innføringen av lærdom og klosteridealer i Norge er del av en større prosess. Olavs hovedmotstander Knut den mektige styrte et enormt Nordsjørike som konge av England og Danmark, og var overherre for Norge 1028-1035. Han gjenoppbygget klosteret Holm i Norfolk få år etter at han kom til makten i England. Ifølge [historiker Eystein M. Andersen og arkeolog Øivind Lunde](#) kan han også ha etablert Nidarholm kloster på

Grimkjell er lenge sentral. Han leder prosessen for å helligkåre Olav, og bidrar sammen med Einar Tambarskjelve og Kalv Arnesson til at Olavs sønn Magnus den gode hentes hjem som konge i 1035. Muligens er Grimkjell også til stede når Magnus forlikes med Harald Hardråde i 1046. Han kan også ha vært sentral i helliggjørelsen av Sankt Hallvard (1020-43), Oslos skytshelgen.

Grimkjell ser verdien av fortellingen om Hellig Olav. Han står bak en tidlig Olavsliturgi og fremmer Olavskulten i England. Det er ikke hvem som helst som gravlegges i katedralen i Canterbury i 1047, selv om det ryktes at han i strid med Cluny-oppgjøret mot simoni kjøpte bispedømmet i Elmham.

Det er uklart hva kristenretten var i 1024. Kanskje var den begrenset, kanskje var mye kompromisser. Virkningshistorien er klarere. Over tid blir flerkoneri og tvangsekteskap forbudt. Lovene legger stadig mer vekt på omsorg for de svake, de syke og fattige.

På 1100-tallet reiser ikke nordmenn til Paris for å plyndre, men for å studere. Vi har nå en skriftkultur, skoler og bøker. Vi inspireres av lærde fra stadig flere land, fra England til Spania.

Når landsloven fullføres i 1274, er det etter en lang reise der tinget på Moster i 1024 markerer avgjørende endringer.

Vi vet ikke alt Olav kom tilbake med til Norge. Kildene tegner ikke et klart bilde, men veven han hadde sett var stor og fargene mange.

Flere strømmer møtes ved jubileene i 2024 og 2030. Forhåpentligvis kan dette notatet inspirere til å se nærmere på dem.

Bjørn Are Davidsen er sivilingeniør med studiepoeng også i teknologi- og vitenskapshistorie, sosialantropologi og pedagogikk. Han har skrevet en rekke artikler og bøker om alt fra middelalderen til kunstig intelligens, senest «Lurt av læreboken – feil og forvirring om kristen tro i læremidlene» (2019).

Munkholmen. Dette skjedde i såfall i kjølvannet av at Knut i 1028 ble hyllet på Øretinget i Nidaros som konge, året etter at han var i Peterskirken i Roma under kroningen av den tysk-romerske keiser Conrad II.

“Klosterseglet vitner om at Nidarholm trolig har hatt en rundkirke fra første halvdel av 1000-tallet. En rund klosterkirke med karolingiske tårn grunnlagt av Knut den store virker også rimelig når vi ser på konteksten dette kan ha skjedd i rett etter Knuts deltagelse ved keiserkroningen i Roma” (Andersen (2022), side 67).

VEDLEGG - HVA LESTE MAN I ROUEN I 1013?

Det er ikke lett å vite sikkert hva man leste, men tre fremtredende verk var i alle biblioteker. De neste sidene er del av helt grunnleggende tenkning Grimkjell må ha hatt i bakhodet i samtaler med Olav.

1: Boethus: *Filosofiens trøst* (år 524) - om alt fra godhet og ydmykhet til tilfeldighet og fri vilje

Om ydmykhet (side 71 og 72)

Den hellige visdom (Hagia Sofia) forteller den romerske statsmann og filosof Boethius (480-523) at det er grunn til å være ydmyk når vi ikke bare er små på kloden (selv om Boethius bare kjente til områdene nord for ekvator), men selv den har ingen utstrekning, sammenlignet med universet:

«Hele jordens omkrets er, slik du har lært av astronomenes beregninger, som et punkt i forhold til himmelens utstrekning; det vil si, sammenlignet med hele himmelhvelvets størrelse virker det som jorden ikke har noen utstrekning i det hele tatt. Av dette i seg selv ganske ubetydelige område i verdensrommet er det bare omtrent en fjerdedel, slik du vet fra Ptolemaios' utregninger, som bebos av levende vesener kjent av oss. Hvis du fra denne fjerdedel trekker alt som er dekket av hav, sumper og ørkenstrøk, blir det igjen et ganske snevert område som er beboelig. Omsluttet og innestengt på et slikt lite punkt av et punkt er dere altså opptatt av å utbre deres ry og gjøre deres navn kjent?».

Vi er ikke bare små på jorden og i universet, men i tiden og historien, der alle minner mørkner:

«Men hvor mange har ikke vært viden berømt i sin egen tid, men er utslettet av minnet i mangel av skrevne beretninger. Og hva hjelper selv beretninger når de og deres opphavsmenn dekkes av tidens mørke? Dere tror at det er udødelighet dere utbrer, når dere tenker på et ry i fremtiden. Men hvis du ser på evighetens uendelige utstrekning, hvilken grunn er det til å glede seg over et langt liv for sitt navn? Hvis ett øyeblikk sammenlignes med ti tusen år, er øyeblikket likevel en viss del av det hele om den er aldri så liten. Det dreier seg jo i begge tilfeller om avgrensede tidsrom. Men selv et så stort antall år, og en hvilken som helst multiplikasjon av det, lar seg ikke engang sammenligne med en endeløs varighet. Endelige størrelser kan i alle fall sammenlignes innbyrdes, men mellom det endelige og det uendelige kan det overhodet ikke tenkes noen sammenligning. La ryet leve hvor lenge du vil; tenkes det sammen med den uuttømmelige evighet, er det ikke bare kortvarig, men rett og slett ikke-eksisterende».

Det blir ikke bedre av å styres av populisme og tomt snakk, selv lenge før likes i sosiale media:

«For alt dere gjør har dere folkemeningen og det tomme snakk som moralsk rettesnor. Dere vender dere bort fra den beste hjelp, samvittigheten og den indre styrke, og krever belønning av menneskers snakk. Hør bare hvor vittig denslags forfengelig hovmod kan stilles i gapestokken. En person hadde engang med urette tatt tittelen filosof, ikke for å praktisere sann dyd, men for sin innbilske æres skyld. En dag var det en som i den anledning overfuste ham med hånsord og tilføyde at det snart ville bli klart om mannen var filosof, så sant han nemlig mildt og fromt fant seg i fornærmelsen. Den angrepne anla for en stund en saktmodig mine og bet forhånelsen i seg, men så slapp det hoverende ut av ham: «Nå forstår du vel endelig at jeg er filosof.» Svaret var bitende: «Jeg hadde forstått det om du hadde tiet».

At naturen er lovmessig (grunnlaget for rasjonell naturfilosofi) (side 74)

«I et fast og lovmessig løp altets vekslen harmonisk skjer».

2: Isidor av Sevilla: *Etymologia* (ca. 630) – ordbok/leksikon om tusener av temaer

Noen punkter fra en relativt utførlig presentasjon av juss og lover (side 117-25):

«ii. Om guddommelige og menneskelige lover

1. Alle lover er enten guddommelige eller menneskelige. Guddommelige lover er basert på det som er av naturen, menneskelige på sedvane. Menneskelige lover varierer fordi ulike lover passer ulike folk. 2. *Fas* er guddommelige lover, juss (*ius*) er menneskelige. Å krysse en fremmeds eiendom er tillatt etter guddommelig lov; det er ikke tillatt etter menneskelige lover.

iii. Hvordan juss, lover og sedvaner skiller seg fra hverandre

1. Juss er et generelt begrep og en lov er en side ved dette. Det kalles juss (*ius*) fordi det er rettferdig (*iustus*). All juss består av lover og sedvane. 2. En lov er en nedskreven vedtekt. En sedvane er skikk som har fungert over tid, eller en uskreven lov, for lov (*lex*, genitiv *legis*) stammer fra å lese (*legere*), fordi den er nedskrevet. 3. Men sedvane (*mos*) er etablerte skikker basert på «moralske vaner» (*mores*, flertallet av *mos*). «Sedvanelover» (*consuetudo*) er et ordnet juridisk system etablert ved moralske vaner som oppfattes som en lov der lover mangler, og da spiller det ingen rolle om den finnes skriftlig eller i fornuften,

siden fornuften også gjør en lov gyldig. 4. Videre, hvis en lov er basert på fornuft, vil lov være alt som er fornuftig - så lenge den samsvarer med religion, støtter orden, og leder til gode liv.⁴ Når noe kalles sedvanelover er det fordi de er i «vanlig bruk» (*communis usus*).

IV. Hva naturrett er

1. Lover er enten naturlige eller borgelige, eller folkerett. Naturretten (*ius naturale*) er felles for alle nasjoner, og fordi den følger naturlige instinkter over alt, ivaretas den ikke av reguleringer. Dette er forhold som samlivet mellom mann og kvinne, barns arv og utdanning, at vi har alt felles, at vi alle er frie, at vi har rett til alt i luften, på jorden og i vannet. 2. Også å levere tilbake noe som vi er blitt betrodde og penger som vi har fått oppbevare, og å stanse vold med makt. Dette eller tilsvarende er aldri urettferdig, men regnes som naturlig og fair.

v. Hva borgerrett er

Borgerrett (*ius civile*) er den som folk eller byer har etablert for sin egen del, av menneskelige eller gudommelige grunner

vi. Hva folkerett er

1. Folkerett (*ius gentium*) handler om rett for territorier, bygninger, festninger, krig, fanger, slaveri, rett til å vende hjem, fredsforhandlinger, våpenhviler, løfter om ikke å skade ambassader, forbud mot ekteskap mellom ulike folkeslag. Dette kalles internasjonale lover fordi de støttes av de fleste nasjoner».

3: Biskop Daniel av Winchester i 723-24 – Anglosaksisk misjonstenkning

Mange har inntrykk av at i middelalderen ble kristen tro først og fremst utbredt ved sverd. Biskop Daniel av Winchester legger imidlertid vekt på noe helt annet i et brev til misjonæren Bonifatius to hundre år før Håkon den gode og tre hundre år før Olav den hellige, til og med før vikingtoktene.

Det gjelder å stille *spørsmål*. Vekten er på myk makt, på argumenter og forbilder.

Først må man vise at gudene er for små til å ha skapt universet, de er mer som mennesker enn Gud. Hvordan vite hvilken gud man skal tilbe, når det er så mange av dem? Det er også bra å minne om at mens folk i nord bor i kalde og karrige strøk, er kristne land velsignet med rikdom og fremgang, selv om det nok

⁴ Religion handler her om «visjonen som binder riket sammen», ikke nødvendigvis hva som stemmer med Bibelen eller andre religiøse tekster.

ikke er petroleum som er ment når det vises til olje. Og hvilken makt har guder som ikke straffer dem som river ned hov og gudebilder?

Biskopen foreslår spørsmål og argumenter

«Ikke begynn å krangle om deres falske guders avstamning. Godta at de ble født av andre guder etter samleie med menn og kvinner, og da vil du kunne bevise at, siden disse gudene og gudinnene ikke eksisterte før, og ble født akkurat som mennesker, må de være mennesker og ikke guder.

Når de har blitt tvunget til å innrømme at deres guder hadde en begynnelse, siden de ble født av andre, bør de spørres om verden hadde en begynnelse eller alltid eksisterte. Det er ingen tvil om at før universet ble skapt var det ikke noe sted hvor disse skapte gudene kunne ha eksistert eller bodd. Og med "univers" mener jeg ikke bare himmel og jord som vi ser med våre øyne, men hele utstrekningen av verdensrommet som selv hedningene kan forestille seg i fantasien.

Hvis de hevder at universet ikke hadde noen begynnelse, prøv å tilbakevise argumentene deres og legg frem overbevisende bevis; og hvis de fortsetter å argumentere, spør dem: Hvem styrte det? Hvordan kunne gudene få herredømme over et univers som eksisterte før dem? Fra hvor eller av hvem eller når ble den første guden eller gudinnen født? Tror de at guder og gudinner fortsatt avler andre guder og gudinner? Hvis de ikke gjør det, når opphørte de og hvorfor?

Hvis de gjør det, må antallet guder være uendelig. I et slikt tilfelle, hvem er den mektigste blant disse forskjellige gudene? Ingen dødelig kan visst vite det. Likevel må mennesket passe på å ikke fornærme denne guden som er mektigere enn resten. Tror de at gudene bør tilbes for timelige og forbigående goder eller for evig og fremtidig belønning?»

Biskopen foreslår å vise til forbilder

«Og mens de kristne har lov til å eie landene som er rike på olje og vin og andre varer, hvorfor har de overlatt til hedningene de frosne landene i nord, hvor gudene, forvist fra resten av verden, feilaktig antas å dvelle?»

Biskopen foreslår å vise til at gudene svikter en praktisk test

«Hvis gudene er allmektige, velgjørende og rettferdige, må de belønne sine hengivne og straffe de som forakter dem. Hvorfor sparer de da, hvis de handler slik i timelige anliggender, de kristne som kaster ned deres avguder og får innbyggerne på nesten hele kloden til å slutte å tilbe dem?»

LITTERATUR

Richard Allen: *'Praesul praecipue, atque venerande': The Career of Robert, Archbishop of Rouen, 989–1037*, St John's College, University of Oxford 2013. Også trykket i *Society and Culture in Medieval Rouen, 911–1300*, redigert av Leonie V. Hicks og Elma Brenner, Belgia, Brepols N.V., 2013.

Eystein M. Andersen, *GRUNNLEGGELSEN AV NIDARHOLM MARIAKLOSTER*, Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, Skrifter nr. 2-2022

Boethius: *Filosofiens trøst*, Aschehoug 1991

Medieval Sourcebook: *The Correspondence of St. Boniface, Letter 11, Bishop Daniel of Winchester Advises Boniface on the Method of Converting The Heathen (723-4)*

Jean-Michel Bouvris: *L'école capitulaire de Rouen au XIe siècle*, Études Normandes Année 1986 35-3, side 89-103

Oscar G. Darlington: *Gerbert, the Teacher*, The American Historical Review, Vol. 52, No. 3 (Apr., 1947), side 456-476, Oxford University Press

Filibertus Petrus Cornelis de Jong: *Rival Schoolmasters in Early Eleventh-Century Rouen With Special Reference to the Poetry of Warner of Rouen (fl. 996-1027)*, ANS 39, 2017, 45-63.

Filibertus Petrus Cornelis de Jong: *A Comparative Study of Schoolmasters in Eleventh-Century Normandy and the Southern Low Countries*, Emmanuel College, University of Cambridge September 2018

Richard Gameson: *Alfred the Great and the destruction and production of Christian books*, Scriptorium Année 1995 49-2, side 180-210

Michael H. Gelting: *The Courtly Viking: Education and mores in Dudo of Saint-Quentin's Chronicle*, *De Tværfaglige Vikingsymposier 32*, side 8-36, 2013

Edward Grant: *God and reason in the Middle Ages*, Cambridge University press 2001

Isidor av Sevilla: *The Etymologies*, Cambridge University Press, 2010

Ewan Johnson: *Origin myths and the construction of medieval identities: Norman chronicles 1000–1100*

Corinna Maxine Carol Matlis: *LEGITIMACY THROUGH LITERATURE: POLITICAL CULTURE IN EARLY ELEVENTH-CENTURY ROUEN*, A Dissertation Presented to the Faculty of the Graduate School of Cornell University, May 2017

Øystein Morten: *Jakten på Olav den hellige*, Spartacus 2014

Jean Renaud: *Les Vikings et la Normandie*, OUEST FRANCE, 1989

Leah Shopkow: *The Carolingian world of Dudo of Saint-Quentin*, Journal of Medieval History, Volume 15, 1989 - Issue 1

Tore Skeie: *Hvitekrist*, Gyldendal 2018